

BÖDŐK GERGELY

A NAGY VÖRÖS MÁJUS A MAGYARORSZÁGI TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ERŐDEMONSTRÁCIÓJA*

Átnevezett utcák, hömpölygő tömeg, vörös drapériába öltöztetett főváros. 1919. május 1-jén a Magyarországi Tanácsköztársaság nagyszabású erődemonstrációt tartott Budapesten és szerette az országban. Az ünnepekkel a tanácskormány a cseh és a román hadsereggel szembeni aggasztó katonai helyzetét és meggyöngült társadalmi bázisát igyekezett ellensúlyozni. Az ünnepsorozat ezért a magabiztos önreprezentáció és a kommunista propaganda egyik kiemelt fontosságú eseményévé vált. Az országos munkaszüneti nap a monumentális utcai felvonulás, az avantgárd művészet szuggesztív formanyelvének díszbemutatója és – összességében – a szimbolikus térfoglalás egyik grandiózus példája lett.

Az ünnep előzményei

Május elseje megünneplését, majd munkaszüneti nappá nyilvánítását a köztudat a szervezett munkásmozgalom vívmányának tartja, noha gyökerei korábbra, a brit ipari forradalomig nyúlnak vissza. 1817-ben Robert Owen brit gyártulajdonos és közgazdász a kapitalista gyáripar általánosan tapasztalható profitorientált gyakorlatával és az üzemekben gyakran tapasztalható embertelen körülményekkel szemben saját posztógyárában jelentősen javított a munkafeltételeken. A napi munkaidőt – a másutt nemritkán 14-16 órával szemben – tíz órában maximálta, üzemeiben bölcsődét és óvodákat alakított ki, ezenkívül betegségi és öregségi biztosítást vezetett be és betiltotta a tíz évnél fiatalabb gyermekek dolgoztatását is. Döntését a felvilágosodás filozófiai és humánus szempontjain túl gazdasági okfejtésekkel is alátámasztotta. Hangsúlyozta például a tisztességesebb bérekkel a vásárlóerő területén jelentkező növekedésről kialakított nézeteit.

Az utópista szocializmus egyik előfutárának tekintett Owen példáján felbuzdulva több munkáskolónia kisebb tüntetéseket szervezett, ezek azonban kellő tömegtámogatás híján és a tagjaikkal szemben alkalmazott presszióknak köszönhetően hamar kifulladtak. A munkaidő csökkentését célzó mozgalmak viszont – változó intenzitással ugyan, de – ezt követően rendre felbukkantak nemcsak Európában, de a Brit Birodalomhoz tartozó Ausztráliában és az Egyesült Államokban is.

A humánus posztógyároshoz kötődődik a „nyolc óra munka, nyolc óra szórakozás, nyolc óra pihenés” hangzatos szlogen megfogalmazása is. Ezt hangoztatták az 1856. április 21-én az ausztráliai Melbourne-ben utcára vonult kőművesek és építőmunkások is, akik elérték mun-

* A Rubicon 2016/8. számában megjelent tanulmány bővített, újraserkesztett verziója.

kaidejük csökkentését, fizetésük megcsappanása nélkül.¹ A nyolcórás munkaidő követelése ettől fogva a szervezett munkásság általános igényévé vált, aligha véletlen, hogy ez az igény szerepelt az 1864-ben, Londonban szervezett – a munkásság nemzetközi politikai tömegszervezeteként fellépő – Nemzetközi Munkásszövetség (közkeletű nevén I. Internacionálé) vezetőinek 1866-os nyilatkozataiban és kiadványaiban is.

Május elseje igazi szimbólummá ugyanakkor csak 1886-ban vált. Ezen a napon a helyi munkásszakszervezet vezetésével nagyszabású sztrájk kezdődött Chicagóban. A tüntetések harmadik napján súlyos incidensre került sor a felvonulók és a kivezényelt rendőrség között. A konfliktus során az egyenruhások tüzet nyitottak, a lövöldözésben négy munkás életét veszítette. A másnapra szervezett tiltakozó nagygyűlésen, egy, a sztrájkolók közé vegyült anarchista a tömeget oszlató rendfenntartó erőkre bombát dobott, amiért azok újra a tömegbe lőttek, ezúttal nyolc munkás életét kioltva. Az összecsapást – amelyben hét rendőr is életét veszítette – követő nyomozásban többeket letartóztattak. Bíróság elé végül nyolc főt állítottak, közülük ötöt ítétek halálra, kettőt életfogytiglani börtönbüntetésre, egyet pedig 15 évre ítétek el, 1887. november 11-én, vitatott bírói ítéletekre alapozva, négy radikális kivégzésére is sor került.² A következő években több emléktüntetést tartottak, a Párizsban 1889-ben megalakított II. Internacionálé pedig úgy határozott, hogy a következő, 1890. évi május elsejét a chicagói „haymarketi incidensre” emlékezve a szervezett munkásság nagyszabású szolidaritási demonstrációjaként szervezik meg. Az ekkor világszerte – így Magyarországon is – lezajlott tüntetéseket sikerén felbuzdulva a szervezet az 1891-es második kongresszusán, Brüsszelben május elsejét „valamennyi ország munkásainak közös ünnepévé” és pihenőnappá nyilvánította.³

A hazai kezdetek

Május elseje ugyanakkor nem kizárólag a munkásság „szabadnapjának” számított. A napnak sokkal korábban kialakult hagyománya volt, elég csak a május elseje környékén felállított májusfákra utalni, amely szokás visszavezethető a középkort megelőző időkhöz. A tavasz kezdetét a társadalom elsősorban polgári háttérű családjai előszeretettel használták fel a „zöldben” tett zugligeti, margitszigeti vagy svábhgyei kirándulásra, esetleg környékbeli májálison való önfeledt szórakozásra és sportolásra. Ezzel szemben a munkásság május elsején sokkal inkább inkább demonstrációkat és tüntetéseket tartott, így a nap politikai kontúrokat kétségtelenül a munkásszervezetek érdekérvényesítő eseményeként nyert.⁴

¹ A melbourne-i tüntetés 150. évfordulójára nagy történéskonferenciát szerveztek az ausztrál városban. Az itt elhangzott előadások közül több tanulmány formájában is megjelent. Lásd *The time of their lives: the eight hour day and working life*, szerk. Julie Kimber – Peter Love, Australian Society for the Study of Labour History, Melbourne, 2007.

² JEMNITZ János: *Május elseje születése*, Kossuth, Budapest, 1974. A merényletről legújabban lásd James GREEN: *Death in the Haymarket: a Story of Chicago, the First Labor Movement and the Bombing That Divided Gilded Age America*, Anchor, New York, 2006.

³ *A II. Internacionálé. Kongresszusi jegyzőkönyvvel. 1889–1912*, szerk. Zalai Edvin – Jemnitz János – Pető Andrea, Kossuth, Budapest, 1989, 107–109.

⁴ Május elseje társadalmi hovatartozástól függő eltérő „funkciójának” hangsúlyosabb kiemelésére tett javaslatát és más – a szöveg javítása során hasznosított – észrevételeit és tanácsait ezúton is köszönöm Ignác Károlynak, a Politikátörténeti Intézet munkatársának.

Néhány év alatt a munkaszüneti nap koreográfiája állandósult, és munkabeszüntetéssel, felvonulással, gyülekezéssel, politikai szónoklatokkal, agitációval, szimbólumok hordozásával, az *Internacionálé* és más dalok éneklésével és a munkások követeléseit sűrítő jelszavak skandalálásával járt, de változatlanul a városi munkásság önreprezentációjának, nem pedig osztálytársadalmi ünnepnek számított. Külön érdemes kiemelni a főváros és a nagyobb iparvárosok szerepét, ezekre a helyekre koncentráltak ugyanis a legnagyobb munkásközösségek, a vidéki városokban ezeknek a majálisoknak a közönsége sokszor csak néhány száz főt tett ki.

A II. Internacionálén részt vettek az első magyar szociáldemokrata típusú munkáspárt, az 1880-ban alapított Magyarországi Általános Munkáspárt delegáltjai is, Frankel Leó és Ithrlinger Antal. Hazatérve tagjai és szimpatizánsai idehaza is népszerűsítették a munkásmozgalom követeléseit – különösen a nyolcórás munkaidő bevezetését –, és maguk is a „közös ünnep”, május elseje következő évi megünneplésére szólítottak fel. A felkészülés 1889 novemberétől kezdődött, a vezetőség pedig a következő év februárjában döntött az ünnep tervezett menetrendjéről. Eszerint délelőtt munkagyűléseket tartanak, majd déltől a Kálvin térről a Városligetbe vonulnak zászlókkal és feliratos táblákkal. A szervezők a rendfenntartás érdekében külön bizottságot is létrehoztak, úgy, hogy „minden tíz ember után két rendező választatik, kiknek feladata leendő a körmenet mindkét oldalán kordont képezni, hogy idegen elemek magukat a menet keretébe be ne csempészhessék”.⁵ *„Munkások! Elvtársak! Ne feledkeztek meg a munkás-ünnepről! Tartsátok figyelembe az 1890. évi május hó első napját. Gondolkozzatok a nyolcz órai munkaidő kivívása felett”* – olvashatjuk a párt központi közlönye, a Népszava 1889. december 29-i – és a következő év májusáig minden ezt követő – számának címdoldalán.⁶

A rendbontástól tartva a miniszterelnöki tisztsége mellett belügyminiszterként is működő Szapáry Gyula az 1890. évi május elsejei tüntetés megakadályozására utasította a hatóságokat. A gyülekezést ugyanakkor nem tiltotta be. Szapáry április 16-i levelében a rend biztosítására utasította Török János főkapitányt és jelentős karhatalmi készültséget rendelt el az esemény zavartalan lebonyolítása érdekében.⁷ A felvonulás, amelyen a Népszava másnapi becslése szerint hatvanezer ember vett részt⁸ – mindvégig békés maradt, a fővárosban mindössze két kisebb incidensre került csak. A rendzavarás nélküli megemlékezésről a Vasárnapi Újság így tájékoztatta olvasóit: „Budapesten példás rendben ment végbe a tüntetés, pedig nagy tömegeket hozott mozgásba. [...] A különböző gyárak, ipartelepek, munkás-egyesületek, iparos testületek mind külön csoportban indultak a városliget felé, külön színű kokárdákkal a mellükön. [...] A városligetbe érve ott aztán fölemelték a lobogókat, a feliratos táblákat, és megszólalt a zenekar. Így mentek, katonás rendben a szinkör előtti tágas mezőre. Zászlója, táblája minden csoportnak volt legalább egy-egy. Ezek fölirata: »8 órai munka, 8 órai üdülés, 8 órai

⁵ Szalay Antal detektív jelentése a főkapitányi hivatalnak (1890. február 24.), Budapest Főváros Levéltára [a továbbiakban: BFL] VI. 1. a. 45/1890. Idézi: SÁNDOR Tamás: *Tömegmozdulások Budapesten a dualizmus első évtizedeiben, 1873–1903*, PhD-disszertáció, ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola, Budapest, 2010, 67.

⁶ *Munkások! Elvtársak! – Ne feledkeztek meg a munkás-ünnepről!*, Népszava 1889. december 29., 1.

⁷ Szapáry Gyula belügyminiszter levele Török János főkapitányhoz (1890. április 16.), BFL VI. 1. a. 115/1890.

⁸ VOIGT Vilmos: *Éljen és virágozzék... (A budapesti május elsejéről)*, Budapesti Negyed 1994/1., 167.

alvás.« [...] A zenekarok fölváltva játszották a Rákóczit, a Marseilaiset, és egyéb dalokat. A gyűlés maga rövid volt. [...] Egy óra alatt véget ért a gyűlés, s a nagy tömeg ugyanabban a katonás rendben hagyta oda a ligetet, mint a hogy jött.”⁹

Bár a párizsi felhívásban eredetileg nem szerepelt az ünnep kötelező évi rendszeres megünneplése, a siker hatására a szervezők elhatározták a jövő évi május elsejei ünnepek megszervezését is, ami kiváltotta a munkáltatók ellenállási törekvéseit. Az 1891-es tüntetéseket azonban az országban betiltották, nem engedélyezték a sztrájkot a Monarchia nyugati felében sem, több helyütt ennek ellenére nem vették fel a dolgozók a munkát.

A végső céljaként a tőkés társadalmi rend megszüntetését hirdető Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) 1890. december 7-én alakult meg. Ezt követően országszerte létrejöttek a helyi pártszervezetek és kiépült a szakegyletek érdekvédelmi hálózata. A századfordulótól a szervezett munkások száma fokozatosan és nagy ütemben nőtt: 1906–1907-re meghaladta a 130 ezret, ezt követően 1910-re ugyan visszaesett 86 ezerre, de 1912–1913-ra újra felülmúlta a 110-ezret, a szervezett munkások aránya pedig a fővárosban – ahol arányuk a legmagasabb volt – elérte a 30-35%-ot. Megnövekedett súlyuk miatt mind gyakrabban került sor bérsztrájkokra vagy általános választójogot és munkásvédelmi törvényt követelő nagyszabású tömegtüntetésekre. 1891-től az MSZDP minden május elsejére külön röplapot bocsátott ki, amelyben a megemlékezés fontosságát hangsúlyozták és szimpatizánsait a közös felvonuláson való részvételre kérte.

Az 1891. évi május elsejei megemlékezést a kormányzat nem engedélyezte. Ennek ellenére Budapesten – bár a belügyminiszter ezúttal már a gyülekezést is betiltotta – a munkás-egyesületek és szakszervezetek felhívására mintegy tizenötezer nyi munkás vonult fel a fővárosban vagy használta ki a napot családi kirándulásra. A hatóságok ezúttal már erőteljesen felléptek a tüntetőkkel szemben, és több helyen erőszakos oszlatásokra, letartóztatásokra is sor került.¹⁰ Bár a fővárosban nem, több vidéki helyszínen ezen és a következő napokban a tüntetők összetűztek kirendelt karhatalommal, különösen a Viharsarok dél-alföldi megyéiben. A május elsején Orosházáról indult tüntetési hullám, valamint a nagyszénási, békéscsabai, battonyai agrárszocialista jellegű tüntetések leverése érdekében a csendőrség a sortűztől sem riadt vissza.¹¹

A május elsejei felvonulások ugyanakkor csak egy részét adták az évente országszerte több helyen megrendezett megmozdulásoknak. A sztrájkokon és tüntetéseken nemegyszer már százezernél is többen vettek részt, és a felbonuló tömeget sokszor csak a csendőrség, a rendőrség vagy a katonaság segítségével lehetett megfékezni, és ha a tüntetés elharapózódott, néha a karhatalmi erővel folytatott összecsapásokba torkolt. A szociáldemokrata pártvezetőség adatai szerint az 1897–1899 közötti összetűzésekben elhunyt munkások száma meghaladta az ötvenet, a sebesülteké pedig ennek dupláját is.¹² Nem volt mentes az erőszaktól az I. világháborút megelőző legnagyobb munkásmegmozdulás, az MSZDP által a Parlament elé szervezett

⁹ *Budapesti munkások gyűlése a Városligetben*, Vasárnapi Újság 1890. május 4., 307. A felvonulás menetrendjéről lásd SÁNDOR: *I. m.*, 72–77.

¹⁰ *Május 1. után*, Népszava 1891. május 8., 5–7.

¹¹ ESTÓK János: *Magyarország története 1849–1914*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999, 214–215.

¹² ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Osiris, Budapest, 2010⁴, 78.

1912. május 23-i demokratikus választójogot követelő tüntetés sem, amelynek összecsapásai-ban 5 tüntető és egy rendőr halt meg, a sebesültek száma pedig meghaladta a 180 főt.¹³

Május elseje az I. világháború alatt

Az I. világháború kitörését követően a kormány betiltott minden politikai gyűlést. Két évig nem is rendeztek nyilvános május elsejei felvonulást; az ünnepet a szimpatizánsok az azt megelőző hétvégén vagy az adott napon munkaidő után, zártkörű megemlékezések keretén belül bonyolították le. 1916-ig tartott ki a háború kitörésekor a kormányzattal kötött „fegyverszünet”. Ezért volt, hogy az MSZDP-hez – a rendszer egyik radikális parlamenten kívüli pártjához – kötődő Népszava 1916. április 9-i számában közzölt nyilatkozatban a „szokásos ünnepi fölvonulások” elmaradását deklarálta és szervezeteit is csak esti összejövetelek lebonyolítására hívta fel.¹⁴ A kormányzat gondosan ügyelt arra, hogy Magyarországon ne kerüljön sor a németországihoz – például az 1916-os berlinihez – hasonló május elsejei háborúellenes tüntetésekre, a rendőrség ezért rendszeresen tájékoztatta a belügyminisztert az ünnepi megemlékezésekről és a résztvevők hangulatáról.

A háború elhúzódásával gyorsan romló életkörülmények és a mind súlyosbodó szociális viszonyok miatt az elégedetlen hangok egyre inkább felerősödtek. Az ünnepi felszólalásokban és a rendezvényekről készült beszámolókból a közismert munkáskövetelések mindinkább kormány- és általános háborúellenes szólalmakkal egészültek ki. De megjelentek olyan vezércikkek is – például 1917-ben Az Estben –, amelyek a háborúellenes érzület felerősödéséről tájékoztattak.¹⁵ A magyar kormányzat, tartva attól, hogy ezek a felvonulások erőszakos akciókba torkollhatnak, a háborús cenzúrára is épített. Ezért volt, hogy az 1917-es május elsejei ünnepségekről szóló beszámolókból megszaporodtak a törléseket jelző fehér foltok.¹⁶

Az ezévi megemlékezés nemcsak az ünnepnap történetében, de a szociáldemokrata párt magatartásában is fordulópontot jelentett: a vezetőség az áprilisi kongresszuson a kormány engedélyétől függetlenül döntött a május elsejei felvonulásról. A háború ellen demonstrálók első számú céltáblájává vált miniszterelnök, Tisza István a tüntetést nem engedélyezte, ugyanakkor május elsejét munkaszüneti nappá nyilvánította. Rendbontás nem történt, erőszakkal sem a fővárosi, sem a vidéki felvonulások nem jártak, így a készenlébe helyezett karhatalmi erők bevetésére nem került sor. A városligeti békés népgyűlés és a választójogot követelő, másnapra hirdetett politikai sztrájk, bár túlléptek a törvényes kereteken, mindvégig békés

¹³ A „vérvörös csütörtökként” aposztrófált összecsapás társadalomtörténeti elemzéséről lásd GYÁNI Gábor: *Fővárosi zavargások a dualizmus évtizedeiben = Rendi társadalom – polgári társadalom 3. Társadalmi konfliktusok*, szerk. Á. Varga László, Hajnal István Kör, Salgótarján, 1991, 353–354.

¹⁴ *Munkások! Elvtársak!*, Népszava 1916. április 9., 1.

¹⁵ *A gonosz szellem*, Az Est 1917. április 18., 1; *Mintha börtönök*, Az Est 1917. április 19., 1; *Ma 1000 napos*, Az Est 1917. április 21., 1. A jelenséget röviden elemzi TAKÁCS Róbert: *Hogyan tudták ezt a háborút megcsinálni? Erősödő háborúellenesség 1917 tavaszán*, Hadszintér és Hátország (had-hat.blog.hu) 2017. április 11., http://had-hat.blog.hu/2017/04/11/hogyan_tudtak_ezt_a_vilaghaborut_megcsinalni_erosodo_haboruellenesség_1917_tavaszan.

¹⁶ Fehér foltokkal – valójában üresen hagyott hellyel – jelölt cenzúrázott cikkekre már a háború első hónapjaitól kezdve találni példákat. A háborús években például a Népszava 1915. január 10-i számának címlapja a folyóirat nevét és szerkesztőség adatait kivéve teljesen üresen jelent meg.

mederben zajlottak. Ennek ellenére a magyarországi szociáldemokraták viszonya a Tisza-kormányzathoz ebben az évben alapvetően megváltozott, amit a sztrájkok számának megugrása és intenzitásuk erősödése jelzett.¹⁷ Ez – a háború alatti első – politikai sztrájk ugyanakkor erőt adott a magasabb bérekért folytatott, illetve a választójogi küzdelmeknek, és hozzájárult a második Tisza-kormány 1917. június közepi lemondásához.

Május elseje „a munka ünnepnapjává” először az 1917-es októberi bolsevik forradalom győzelme utáni Szovjet-Oroszországban vált. Az 1919 márciusában alakult Kommunista Internacionálé (Komintern), amely feladatának tűzte ki a más országokban működő kommunista szervezetek elvi irányítását, hivatalos ünneppé tette a napot. A munkáshatalmat jelképező ikonikus nap és osztársadalmi esemény idehaza a Magyarországi Tanácsköztársaság alatt lett hivatalos ünnepnap.

Az ünnep a tanácskormány alatt

Az 1919. március 21-én puccszerűen hatalomra jutott Magyarországi Tanácsköztársaság a szovjet-orosz hatalomtechnikai gyakorlat és államszervezési mód magyarországi bevezetését kísérelte meg. Az új rend által deklarált proletárdiktatúra egyaránt szakított a Károlyi-kormányzattal és az azt megelőző konzervatív-liberális parlamenti szisztémával, programja pedig a magyar politikai berendezkedés, a gazdasági, társadalmi és kulturális élet mély és radikális átalakítása volt. Március 26-án, a Magyarországi Szocialista Párt néven egyesülő két munkáspárttal az új diktatúra egypártrendszert hozott létre. A kormány szerepét a Forradalmi Kormányzótanács látta el, tagjai pedig magukat a korábbi miniszterek helyett népbiztosoknak és népbiztoshelyetteseknek nevezték. A rendszer legfőbb vezető szervének elnöki posztját a szociáldemokrata háttérű Garbai Sándor töltötte be, míg a diktatúra legbefolyásosabb vezetője a külügyi (és egy ideig hadügyi) feladatokkal megbízott kommunista népbiztos, Kun Béla lett.

A kötelező optimista és patetikus szövegeken túl a május elsejei grandiózus ünnepségekre készülő tanácskormány helyzete kül- és belpolitikai téren sem volt irigylésre méltó. A Károlyi Mihály által egyszer már elutasított Vix-jegyzék újbóli elvetésével a diktatúra elveszítette a Párizsban januártól üléselő békekonferencia minimális jóindulatát is. A népköztársaságtól öröklött mintegy 40 ezer fős hadserege gyenge és szétzilált volt. Ennek kellett volna helytállnia az ugrásra készen álló francia–szerb intervenciós erőkkel, valamint a csehszlovák és a román hadseregekkel szemben. Bár koncentrált támadásra a tanácskormány ellen végül nem került sor, a fegyverszüneti egyezményt megszegve az április 16-án egyedüliként indított román támadás is sikerrel járt. A Vörös Hadsereget megverő román haderő május elsejére elérte a Tisza vonalát és ellenőrzés alá vonta a Tiszántúlt. A románok sikerét kihasználva április 27-én a csehszlovák hadsereg is átlépte a demarkációs vonalat, május 2-ára elfoglalta Sátoraljaúj helyt és Miskolcot, május 7-ére pedig Salgótarjánt is.¹⁸

¹⁷ IGNÁZ Károly: *A szervezkedés mint „csodatevő hatalom” – Munkásképviselet az első világháború idején = Háborús mindennapok – mindennapok háborúja*, szerk. Kaba Eszter, Politikatörténeti Intézet – Napvilág, Budapest, 2017, 175–179.

¹⁸ A Magyarországi Tanácsköztársaság válságos katonai helyzetéről tájékoztat a Hadügyi Népbiztosság 1919. május 1-jei jelentése, lásd *A Hadügyi Népbiztosság hadműveleti osztályának összefoglaló jelentése valamennyi arcvonatról és a*

A tanácsköztársaság fogadtatása kezdettől meglehetősen szélsőséges volt. Kikiáltását követően a korábbi rendszer haszonélvezői közül sokan elmenekültek az országból, vagy idehaza maradvá hallgatásba burkolóztak. Az országból Bécsbe távozó notabilitások gróf Bethlen István vezetésével 1919. április 12-én, a Magyar Nemzeti Bizottság (közkeletű nevén Antibolsevista Comité) létrehozásával nyílt ellenforradalmi szervezetet hoztak létre, amelynek célja a diktatúra mielőbbi megdöntése volt. A városi polgárságot a magántulajdon eltörlése idegenítette el a kommüntől, a kereskedők és iparosok javaik zár alá vétele miatt berzenkedtek, a módosabb parasztságot a rekvirálások, a szegényparasztság zömét pedig az elmaradt földosztás és az egyházpolitikai intézkedések (a szerzetesrendek feloszlatása, az iskolai hitoktatás megszüntetése, az egyházi iskolák államosítása) fordították szembe az új rendszerrel.¹⁹ Szinte a társadalom egészének megütközését kiváltották a vörösteror hazai jelenségei: az erőszakos akciók, a Lenin-fiúkkal és más terrorlegényekkel végrehajtott gyilkosságok, kivégzések és rekvirálások, valamint a tanácskormány túszzedő gyakorlata.²⁰ A Forradalmi Kormányzótanács tagjait a kül- és hadügyi helyzet aggasztó hírei mellett óvatosságra intették a radikális gazdasági és társadalompolitikai program feszült lakossági fogadtatásáról árulkodó jelentések és – ezzel összefüggésben – a sporadikus ellenforradalmi megmozdulások. Az intenzitásukban eltérő, de a kommün időszaka alatt szinte fokozatosan fel-felbukkanó ellenforradalmi mozgalmak a lakosság tűrőképességének végét és az egyre növekvő indulatot jelezték. Bár a hazai művészvilág képviselői közül kezdetben sokan lelkesedtek a kommünért, a radikális intézkedéseket tapasztalva sokan kiábrándultak és megváltoztatták korábbi álláspontjukat. A diktatúra legfőbb támaszának szinte végig a gyári munkásság, a bányászok és az uradalmi cselédek számítottak.

A tanácskormány mindent megtett, hogy a nyugtalanító helyzet ne árnyékolhassa be a késülő ünnepségeket, és ehhez a végig csúcsrajáratott sajtópropaganda segítségét is igénybe vette.²¹ A Népszava 1919. április 30-i számának vezércikke a román támadást – a forradalmi ideológia elvárt értékelési sémájának megfelelően – „Hohenzollern Ferdinánd bojárjainak”, összességében pedig a „nemzetközi kapitalizmus szocializmus elleni” támadásaként értékelte, és a tanácsköztársaság megvédésére szólított fel.²² A csüggedés elkerülésére buzdított Böhm Vilmos e napon közölt nyilatkozata is. Sőt a hadügyi népbiztos még ennél is tovább ment: a vereségek ellenére a frontkatonák hangulatát az „elképzелhető legbizakodóbbnak” értékelte, annak pedig – állapította meg –, hogy most „a románok öt-tíz községet elfoglalnak-e, nincs jelentősége a nemzetközi forradalom szempontjából”.²³

május 1-ig kialakult katonai helyzetről (1919. május 1.) = *A Magyar Vörös Hadsereg 1919*, szerk. Hetés Tibor, Kossuth, Budapest, 1959, 200–203.

¹⁹ Romsics: *Magyarország története a XX. században*, 127–129.

²⁰ Bódi Gergely: *Kegyelmes urak a Gyűjtőfogházban – A vörösteror fővárosi túszai*, *Múltunk* 2014/4., 151–181.

²¹ A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandájáról lásd Szabó Viktor: *A Magyarországi Tanácsköztársaság propagandája*, PhD-disszertáció, Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2016.

²² *A megtámadott Tanácsköztársaság*, Népszava 1919. április 30., 1.

²³ *A front hangulata. Böhm Vilmos elvtársnak, a keleti hadsereg főparancsnokának nyilatkozata*, *Pesti Napló* 1919. május 1., 1.

Minták és előkészületek

Ebben a labilis helyzetben kezdtek hozzá a május elsejei ünnepek országos megszervezéséhez és lebonyolításához. Az egyértelmű volt, hogy az ünnepet a rendszer szűkülő bázisának, megroggyant legitimitásának belföldi megerősítésére és nagyszabású erődemonstrációra használják fel. A hatékony szervezőmunkát segítette, hogy használható mintákhoz is tudtak nyúlni. A „nagy emberek” temetési, melyeket a politika rendre igyekezett saját céljai szolgálatába állítani, egyértelműen ilyennek számítottak. A „Nemzet Számúzóttjének”, Kossuth Lajosnak, az ország egyik legolvasottabb írójának, Jókai Mórnak a temetési procedúrája, valamint a hazai forradalmi hagyomány legfőbb hőségének tartott Rákóczi Ferenc hamvainak kassai újratemetése egyaránt előképeknek tekinthetők.²⁴ Bizonyára építettek a hazai szociáldemokraták soktízczes, sőt néha a százazret is meghaladó tömegrendezvényeinek és demonstrációinak szervezési tapasztalataira is. A legfontosabb mintaként ugyanakkor az 1896-os millenniumi ünnepek – különösen ennek fővárosi kiállításai – szolgáltak, közvetlen élményt viszont nem hazai, hanem a szovjet-oroszországi, különösen a pétervári és moszkvai május elsejék tömegrendezvényei jelentettek.²⁵ Mindezek mellett építettek a tanácsköztársaság alatt lebonyolított – a Vörös Hadsereg vagy a Vörös Őrség személyi állományát feltölteni hivatott – toborzórendezvények, valamint különféle csapatsemlék és forradalmi tömeggyűlések szervezési munkálatai során szerzett tapasztalatokra is.²⁶

A grandiózus előkészületek mellett kezdettől figyelmet fordítottak a lakosság hangulatának megerősítésére is. A propaganda szolgálatába állított újságok hasábjai hetek óta hangzatos szalagcímekkel és „előkészítő felhívásokkal” figyelmeztettek a közelgő ünnep eseményein való részvételre, és előre hirdették az aznapi programokat.²⁷ A nagyszabású ünnepség megszervezésével az 1918. évi oroszországi május elsejei ünnepség vizuális propagandájáról közvetlen tapasztalatokkal rendelkező hadügyi népbiztoshelytettest, Szamuely Tibort bízták meg.²⁸ A Forradalmi Kormányzótanács az április 14-i ülésén tárgyalta először a szervezés anyagi költségeiről.

²⁴ VOIGT: *I. m.*, 173.

²⁵ A Magyarországi Tanácsköztársaság vezetői számára a szovjet-oroszországi szoborállítási/szoboreltávolítási gyakorlat nem csak mintaként szolgált. Többen tevélegesen részt vettek a „szocializmus előfutárai, teoretikusai és harcosai” számára felállított szovjet-oroszországi emlékmű-állítási kampányokban. Erről lásd VÖRÖS Boldizsár: *Történelmi hősök, új rendszerek. Emlékszobrok Szovjet-Oroszországban és a Magyarországi Tanácsköztársaságban 1917–1919*, *Mozgó Világ* 1998/5., 85–105.

²⁶ Csak néhány példa az ilyen típusú eseményekről tájékoztató sajtócikkekre: *A toborzó nap programja*, *Népszava* 1919. április 5., 10; *Százazrek fölvonulása a Vörös Hadsereg ünnepi toborzójára*, *Népszava* 1919. április 7., 3; *Toborzó népiünnepély a Népligetben*, *Népszava* 1919. április 16., 9; *A gyári munkászászlóalj első csapatsemléje*, *Vörös Újság* 1919. április 23., 2; *A gyári munkászászlóalj szerdai fölvonulása*, *Vörös Újság* 1919. április 23., 5; *Toborzó népgyűlések a Józsefvárosban*, *Vörös Újság* 1919. április 23., 8; *Budapest fölfegyverzett munkássága fölvonult*, *Népszava* 1919. április 24.; *Május elseje*, *Az Est* 1919. április 26., 3; *Toborzóünnep Salgótarjánban*, *Népszava* 1919. április 27., 5; *A fuvarozási munkások gyűlése*, *Népszava* 1919. április 1., 8–9.

²⁷ Például: *Vörös Budapest május elsején*, *Világ* 1919. április 18., 5; *A nagy Május I*, *Az Est* 1919. április 18., 4; *Sportünnepélyek május elsején*, *Vörös Újság* 1919. április 23., 7; *A mostani vörös május – Előkészületek a májusi ünnepre*, *Népszava* 1919. április 27. 9; *Vörös Május. Mi készül május elsejére? – Az irodalmi és művészeti program*, *Fáklya* 1919. április 29., 4; *Népmulatságok május elsején*, *Vörös Újság* 1919. április 20., 7; *Sportünnepélyek május elsején*, *Vörös Újság* 1919. április 23., 7; *Gimnáziumi zenekarok május elsején*, *Vörös Újság* 1919. április 24., 6; *A májusi ünnep*, *Vörös Újság* 1919. április 27., 4.

²⁸ *Vörös Május*, *Vörös Újság* 1919. április 10., 6; *Történelmi ünnep lesz a mostani május elseje*, *Népszava* 1919. április 10., 8.

Ekkor Landler Jenő kereskedelmi, majd belügyi népbiztos előterjesztésére a rendezvények lebonyolítására 250 ezer koronát irányoztak elő.²⁹ Ezt négy nappal később – aligha függetlenül az április idusán bekövetkező román támadástól –, Szamuely Tibor javaslatára négymillió koronára növelték, és ekkor határoztak arról, hogy „májusi ünnepeket kell tartani a falvakban is”.³⁰ Azért, hogy a közelgő ünnep pozitív érzéseket keltsen, az április 26-i ülésen határoztak arról, hogy az „ellenforradalmi elemmé” válás veszélyének leginkább kitett köztisztviselők, postások, mozdonyvezetők megnyerésére a fizetésükön felül május elsején 300 koronát utalnak ki.³¹ A tanácsköztársaság a kikiáltása napján kiadott II. számú alkoholelleses rendeletet ugyanakkor erre a napra sem oldották fel, és az ünnepen való megjelenés „önkéntességét” hangsúlyozva erre a napra munkabért sem fizettek.³²

Szamuely az előkészítő művészi munkálatok irányításával a díszlet- és pavilontervezőként működő Falus Eleket, valamint Bíró Mihályt, a vörös kalapácsos embert ábrázoló „Népszava-plakáttal” ismertté vált grafikust bízta meg. Az ő irányítása mellett számos neves szobrász, iparművész, plakátkészítő és grafikus dolgozott rohamléptekkel a felállítandó díszleteken és az „útvonalak építészeti hatását” fokozó hatalmas szobrokon. Egy-egy alkotás elkészüléséhez a szükséges helyet a Tattersalnak nevezett egykori „lövésár-tér” udvarán és a városligeti Iparcsarnokban biztosították. Április közepétől már több lap közzétette az ünnepi menetrendet és közzétették a felvonulók sorrendjét, a tervezett helyszíni dekorációkat és a lebonyolítás módját.³³ Mindezekon túl a kormányzótanács, hogy végképp nyomatékosítsa az ünnep kitüntetett jelentőségét, az április 30-án közzétett, LXXX. számú rendeletében május elsejét „a proletárlámpa ünnepévé” és kötelező munkaszüneti nappá tette.³⁴

A főváros új dekorációi

A május elsejei ünnepségsorozat eszközei és kellékei teljes mértékben tükrözték a diktatúra szimbolikus „térfoglalási” törekvését. Ez – központi helyzetéből és szerepéből adódóan – Budapest tekintetében volt a legszembetűnőbb.³⁵ A grandiózus díszletek, a felállított szobrok

²⁹ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 14-i ülése = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*, szerk. és bev. Imre Magda – Szücs László Akadémiai, Budapest, 1986. 285.

³⁰ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 18-i ülése = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*, 322.

³¹ Az előleg nem terjedt ki a népbiztosok díjazására. Lásd: A Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 26-i ülése = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*, 351.

³² A Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 28-i ülése = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*, 371–372.

³³ *Május 1: A főlvszabadulás ünnepe – Százszerekek fölvonulása Budapesten*, Népszava 1919. április 17., 7.

³⁴ *Május 1. a proletárállam ünnepe*. A Forradalmi Kormányzótanács LXXX. sz. rendelete. = *A Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztoságok rendeletei 1919. május 1. – május 21.*, a Magyar Szocialista Párt kiadása, Budapest, 1919, 11.

³⁵ A főváros „szimbolikus elfoglalása” azzal kezdődött el, hogy a diktatúra történelemszemléletének és ízlésének megfelelően „a kaszárnyákat [...] a munkásmozgalom és a szocializmus nagy vezetőiről” nevezték el: *Le a régi fölírásokkal a laktanyákról!*, Népszava 1919. március 28., 5. A fővárosi nyilvános könyvtárat pedig Szabó Ervin Könyvtárra keresztelték: *Szabó Ervin*, Népszava 1919. március 29., 5. Egy héttel később az „Egyelőre a művészi szempontból teljesen értéktelen Habsburgi királyszobrokat fogják kilakoltatni az oszlopsor celláiból. Azután kerül sor a többi fejedelmi személyre” – olvashatjuk egy újságcikkben: *Eltávolítják az ezredévi emlékmű királyszobrait*, Vörös Újság 1919. április 6., 6. Budapest 1918/19-es „szimbolikus elfoglalásait” összeveti VÖRÖS Boldizsár: *Káro-*

és díszítmények a „régii gonosz gőg dölyfös megtestesítőjének” minősített főváros jelképes elfoglalásához biztosítottak kulisszát. Az újságok szalagcímei már előre mindenütt a munkásmozgalmat jelképező vörös szín dominanciájáról harsogtak. Az adott napon végül – ahogy azt a Népszava egyik beszámolója megidézte – „a vörös Budapest vörös pompáju utcáin végighömpölygött a dolgozók tömege”.³⁶ Az elkészült dekorációk az avantgárd művészet formanyelvét közvetítették – ez számított ugyanis a tanácsköztársaság művészeti direktóriuma által a leginkább preferált haladó irányzatnak. Mind a szuggesztív színek, mind az utcai térformák erőteljes szerepeltetése csak arra szolgált, hogy hangsúlyozza a magát progresszívnek tekintő diktatúra művészi ízlésének látványos szakítását az ancien régime „idejétmúlt” historizmusával.³⁷ Ugyanez figyelhető meg a felállított és eltüntetett szobrokkal kapcsolatban is: a munkásmozgalmat nevesített vezetői és tipizált alakjai heroikus, erőteljes gesztusaikkal és túlméretezett formájukban az alant vonulók fölé magasodtak. Ezzel szemben a feudális elnyomásként értékelt bukott rendszer „hőseinek” szobrait szimbolikusan is igyekeztek eltüntetni a térből, ami a nemzeti emlékezetből való kiradírozás szándékát is mutatta.³⁸

Az aprólékos előkészületeket követően a május elsejére virradó főváros egészen megváltozott képet mutatott. Az ország központjának szimbolikus helyszíneit, közkedvelt tereit és utcáit az elmúlt hetekben készült szobrokkal és dekorációkkal díszítették. Számos régi szobrot és monumentumot egyszerűen emelvényekkel eltakartak, a kiemelten fontos középületeket pedig vörös girlandokkal díszítették fel és ugyanilyen színű drapériába burkolták. A másfél évtizeddel korábban befejezett Országház főbejáratát gazdagon feldíszítették. A bejárat előterébe két vörös oszlopot helyeztek, tetejükön egy-egy földgömbbel, amelyeken a kontinenseket is vörös színnel ábrázolták.³⁹ Ez a propaganda által sulykolt, a világforradalom közelgő győzelmébe vetett hitet mutatta. Az Országház főkapuja elé Petőfi Sándor és Dózsa György egymással szembehelyezett domborművét állították fel. Zala Györgynek az Országház téren (mai Kossuth tér) felállított Andrassy-lovasszobrát szintén eltakarták. Fölé a „Munka házának” keresztelt, fából készült építményt ácsolták, amelynek rövidebb oldalai elé egy-egy fegyveres munkást megformáló gipszszobrot állítottak. Alulra – körbefutva – Faragó Géza és Székely Andor allegorikus pannóit helyezték, a frízen pedig a Forradalom és Világszabadság mézítelen allegorikus nőalakjai tűntek fel, akik az ábrázolásokon az egyes társadalmi osztályokat megzemélyesítő alakok menetét vezették. Az építmény – amelyre a „Dicsőség a munkának” feliratot írták – tetejére még egy Nap-szimbólumot is elhelyeztek.⁴⁰ A téren még három szobor kapott helyet: Istók János *Munka* névre keresztelt műve, valamint Lenin és a pár hónapja meggyilkolt német marxista forradalmár, Karl Liebknecht mellszobrai.⁴¹

lyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalásai 1918–1919-ben, Budapesti Negyed 2000/3–4., 144–172; VÖRÖS Boldizsár: Különböző politikai hatalmak – ugyanabban a fővárosban. Szimbolikus térfoglalási akciók Budapesten 1918–1919-ben = Tömegek és ünnepek. A nyilvánosság ritusai a közép-európai modernségben, szerk. Csúri Károly – Orosz Magdolna – Szendi Zoltán, Gondolat, Budapest, 2009.

³⁶ *A magyar proletárság piros májusa*, Népszava 1919. május 3., 2.

³⁷ RÉVÉSZ Emese: *A múltat végképp eltörölni helyett legalább gyorsan elfeledni – A Tanácsköztársaság május elseji ünnepségének dekorációi*, Artmagazin 2013/2., 10.

³⁸ *Uo.*, 11.

³⁹ *A vörös diszbe öltözött Budapest*, Népszava 1919. május 3., 6.

⁴⁰ *A Vörös Május 1919*, szerk. Vajda Manó, Közoktatásügyi Népbiztosság, Budapest, 1919. 6.

⁴¹ *VÖRÖS: Történelmi hősök, új rendszerek*, 99.

A forradalom másik kiemelt hőse, Karl Marx szobra díszítette viszont a Ferenc József teret (mai Széchenyi tér). A névadó öt méter magas szobra mellett a hely kiválasztása is a gondos kompozíciót mutatja. A „bukott rendszerrel” való szimbolikus szakítást hangsúlyozta, hogy a kommunista munkásmozgalom legfőbb teoretikusának egészalakos szobrát állították a Ferenc József királyá koronázása alkalmából emelt koronázási domb helyére – egy vörös drapériába burkolt emelvényre.⁴² Az ország másik kiemelt középülete, a Budai Várpalota is átalakult: a kupola koronáját az ókori szimbólumból a nagy francia forradalom – és a szabadság – jelképévé vált frígiai sapkával takarták le, az egész épületet pedig szintén vörös drapériába „öltöztették”.

A város budai oldalán a magyar jakobinus mozgalom vezetőinek kivégzési helyére, a Vérmező közepére hatalmas vörös szarkofágot építettek, „Martinovics” felirattal. A diktatúra történelemszemléletét tükrözte, hogy ugyanarra a térre egy hatalmas Lenin-szobrot is elhelyeztek.⁴³ A szimbolika bizonyára a jakobinus mozgalom és a nemzetközi kommunizmus közti kapcsolatot és folytonosságot hangsúlyozta. De a rendszer a szimbolikus politizálással másutt is nyomatékosította, hogy ki(ke)t tekint előképeinek és hőseinek, és kiket tart ellenségeinek. Amíg a Petőfi téren álló Petőfi-szobor ünnepi díszítést kapott, addig a városligeti millenniumi emlékmű „reakciós” királysobrai vörös textíliával takarták le. Ez utóbbi, a mai Hősök tere a főváros egyik kiemelt központi helyének számított, s az 1919. május elsejei ünnepi átalakítás itt volt a legradikálisabb.⁴⁴ A félköríves vörös óriásdrapériára a kommunista jelszó, a „Világ proletárjai egyesüljete!” imperatívusza került, a körívek két oldalára pedig Uitz Béla pannóit helyezték. Ezek a proletárdiktatúra két kiemelt fontosságú társadalmi csoportját emelték be a tér szimbolikájába. Az egyik a „Városi-proletariátust”, másik a „Földműves-szegénység” jellegzetes alakjait ábrázolta. A tér fölé magasodó középső oszlopot – tetején a Szent Koronát tartó Gábrriel arkangyal szobrával – hatalmas „architektonikus kiképzéssé” alakították, de elfedték az előtte álló Árpád-szobrot is. Ennek helyére egy kilenc méter magas „hármast csoportot” állítottak. A szoborkompozíció közepén Marxtól ábrázolta, oldalain egy-egy bányamunkással és vasmunkással.⁴⁵ A sors pikantériája, hogy ez utóbbi az eredeti alkotó keze munkáját dicsérte: készítőjük ugyanaz a Zala György volt, aki a nagy millenniumi emlékmű Gábrriel arkangyalos szobrát, a Háború és Béke allegorikus szobrai, négy király-szobrot, valamint majdnem az összes domborművet megalkotta.

Gábrrielhez hasonlóan a Gellérthegyen álló Gellért-szobrot is megváltoztatták. Szent Gellért alakját vörös és sárga paravánnal takarták el, a mögötte lévő oszlopsort pedig a millenniumi emlékmű királysobraihoz hasonlóan vörös drapériával fedték be. Az alatta lévő vízcsurgóhoz egy hatalmas allegorikus pannót helyeztek, a festményre pedig a „Dolgozatok és tettek a paradicsom” szalagfelirat került. A kép jobb oldalán egy lángpallossal hadonászó izmos alak kergeti ki a jól öltözött tőkéseket (egyikük pénzeszsákkal a kezében menekül), közepén egy család (kalapácsos munkás, nő és két gyermek) tart a kép bal oldalán szereplő vastag fa felé.

⁴² *A Vörös Május 1919*, 4; *VÖRÖS: Történelmi hősök, új rendszerek*, 99

⁴³ *A mai nagy ünnepnap*, Népszava 1919. május 1., 10.

⁴⁴ A Hősök tere központi elhelyezkedésének köszönhetően és szimbolikus szerepe miatt mindig is kultikus helynek számított. Lásd SINKÓ Katalin: *A millenniumi emlékmű, mint kultuszhely*, Medvetánc 1987/2., 29–50.

⁴⁵ *A Vörös Május 1919*, 5.

A fa tövénél egy szakállas, könyvet olvasó öreg ül. A fa és a bölcs öreg motívumpárok – feltehetőleg – a tanácsköztársaság „dolgozó proletariátus” műveltségi szintjének emelésére tett erőfeszítéseit jelképezheti.⁴⁶

A Deák-téri Anker-palota előtt 1915-ben felállított Nemzeti Áldozatkézség szobrát szintén eltarták. „Helyére” vörös drapériákkal díszített tribünt építettek, amelynek központi homlokzatára a forradalom lángjainak stilizált ábrája került, a tribün két oldalát pedig Lenin és Szabó Ervin mellszobrai díszítették.⁴⁷ A Berlini tér (ma Nyugati tér) közepére „köralakú kiképzést” helyeztek, amit vörös posztóval vontak be. A „kolosszális nagy vörös dob pereméről gigászi dárdák hegye fut a magasba s a dárdákra kötött veres szalagokkal ördögi táncot jár a szellő” – olvashatjuk egy, a tér átalakításáról készült tudósításban. Az egész kompozíciót Bíró Mihály kalapácsos emberének 4 gipszmása állta körül – a világforradalom erejét és terjedését jelölve – a négy égtáj felé lendítve kalapácsukat.⁴⁸ A proletárhatalom erejét szemléltette az Üllői út és a József körút sarkára helyezett nagyméretű szobor, amely egy kalapácsot tartó öklöt formázott.

Külön dekorációt kapott a budai Váralagút Duna felőli bejárata is. Jobb oldalához szintén egy „kalapácsos ember” került, bal oldalához pedig egy ugyanúgy négy méter magas fegyveres vöröskatonát állítottak. A régi renddel való szakítást hangsúlyozva az Alagút csúcán elhelyezett országcímert letarták, helyére egy függőleges helyzetbe állított kalapács került. Tetejére egy vörös csillagot tettek, amelynek közepébe egy keresztbe rakott ekét és kalapácsot helyeztek. Az alagút feliratot is kapott: „Március 21. Proletárdiktatúra. Május 1.”⁴⁹ A szimbolikus átépítések és eltakarások például bővítették a Kígyó téren (mai Ferenciek tere) felállított diadalkapuk is, amik Pázmány Péter és Werbőczy István szobrai rejtették el. A vörös drapériával bevont kapuk egy-egy sarkára hatalmas vörös földgolyóbisok kerültek, amelyekből zászlók álltak ki. A forgalmas helyre tett diadalkapukat feliratokkal is ellátták. Egyikre az „Éljen a Nemzetközi Szovjetköztársaság”, másakra az „Éljen a Nemzetközi Proletárföderáció” szlogen került. Baross Gábornak a Keleti pályaudvar előtt álló szobrát szintén körbedeszékkézték, a vörös drapériával bevont építmény széleihez lándzsákat, tetejére vörös csillagot helyeztek. A Köröndön (mai Kodály körönd) álló szobrokat – Zrínyi Miklós, Bocskai István, Bethlen Gábor és Pálffy János szobrai – hatalmas vörös földgömbökkel takarták le.⁵⁰

A Margitsziget 1900-ban átadott lehatárolásához a „proletáranya” nagyméretű szobra került. A kezeit imádságszerűen összetevő, tekintetét magasra emelő nőalak mögé vörössel dekorált diadalkaput építettek, a „Gyerekek tettek a jövő” felirattal. E felirat fölé az 1919-es évszám került, valamint a kapu tetejéről magasba nyúló rúd végére egy vörös csillagot helyeztek.⁵¹ A margitszigeti sétány pavilonjára a „Világ proletárjai egyesüljete!” és a még hangsúlyosabb „Minden a mienk!” feliratot írták ki. Vörös kaput emeltek az Iparcsarnok bejáratához is. Ennek központi felirata a „Világ proletárjai egyesüljete!” lett, bal oldalára az „Éljen Lenin, a világ proletariátusának vezére!” , jobbra pedig az „Éljen a proletárdiktatúra!” felirat került.⁵²

⁴⁶ VÖRÖS: *Történelmi hősök, új rendszerek*, 98–99.

⁴⁷ *A Vörös Május 1919*, 7.

⁴⁸ *Uo.*, 3.

⁴⁹ *Uo.*, 1.

⁵⁰ *Uo.*, 17.

⁵¹ *Uo.*, 29.

⁵² *Uo.*, 24.

Erre a napra készülve átalakításokat hajtottak végre a Városligeti-tavon is. A hangulatos tó közepére kis szigetet építettek, amelyre Bíró vörös kalapácsos emberének háromméteres szobra került. Az említettekén túl a főváros több más szimbolikus helyszíne is az ünnepnek megfelelő forradalmi „öltözéket” kapott. Vörös drapéria díszítette a Műcsarnokot, a Szépművészeti Múzeumot, a Vígszínházat, az Oktogon teret, a Lánc-, az Erzsébet, és a Margit hidat is. Erre a napra vörös burkolatot kapott a tanácsköztársaság leghírhedtebb terrorcsapata, a Lenin-fiúk laktanyájaként működő – lakott – Batthyány-palota is, amelyre a „Kun-Vágó laktanya” és a „Lenin-fiúk” feliratot írták ki. A fővárosi utcákra, és bennük a „burzsoázia meghódított kővárainak” titulált hatalmas bérpalotákra is „vörös egyenruha” került. Az egységes utcakép kialakítása érdekében a házbizalmikat külön utasították, hogy ügyeljenek arra, a lakók mindenhol vörös szőnyeggel, takarókkal, lepedővel és zászlókkal díszítsék fel az utcafrontra néző ablakokat és erkélyeket.⁵³

„A nagy május elsejei” felvonulás

A városkép radikális megváltoztatása és a grandiózus ünnepi vörös dekorációk mellett egésznapos programokkal és látványosságokkal készültek a felvonulóknak. De ahhoz, hogy az ünnep valóban a kormányzótanács óhajának megfelelően „dübörgő seregszemle” és a „magyar proletárság gigászi demonstrációja” lehessen,⁵⁴ elengedhetetlen volt a rendezvényeken való tömeges jelenlét. A sajtóban ezért többször figyelmeztették a lakosságot, és felhívásokkal ezt a törekvést rendre nyomatékosították, hogy „minden proletárnak erkölcsi kötelessége a májusi fölvonuláson részt venni”.⁵⁵

Az egyes városrészek lakói – az újságokban közölt meghatározott rend szerint – már kora reggel elkezdtek gyülekezni, a felvonulók menete pedig ezt követően a kiválasztott útvonalakon haladt. A budaiaknak a Vérmezőn, a pesti városrész lakóinak pedig a Városligetben és a Népligetben volt a kijelölt találkozóhelye. Az egyes csoportok, a szakszervezetek, a gyári munkások és foglalkozásuk szerint csoportosulókat saját zászlóikkal és tábláikkal vonultak fel. Az esetleges kavargás elkerülése érdekében a meneteket egymással telefonos összeköttetésben álló „menetrendező bizottságok” kalauzolták egy „rendezői központ” utasításainak megfelelően. A többnyire hatos és nyolcas sorokba rendezett felvonulók mellé intézők voltak beosztva.

A rendezvény internacionalista jellegét és a proletárállam nemzetközi beágyazottságát hangsúlyozták a Magyarországi Nemzetközi Szocialista-Kommunista Föderáció felhívására felvonuló „nemzeti szekciók” csoportjaival indult, akik saját nyelvükön írt táblákat hordoztak. A reggel fél nyolckor, a Rózsa utcából indult „nemzetközi menetben” „német, székely, román, lengyel, orosz, cseh, tót, délszláv, bolgár és török elvtársak” képviselői is felvonultak.⁵⁶ A propaganda előszeretettel emelte ki ezt a motívumot, ami a felszabadult proletárok testvéri összetartozásának egyértelmű bizonyítékaként értékelt.

⁵³ Vörös zászló lengjen minden házon május elsején, Népszava 1919. április 25., 9.

⁵⁴ Május 1: a főlzabadulás ünnepe, Népszava 1919. április 17., 7.

⁵⁵ Május 1, Pesti Napló 1919. május 1., 5.

⁵⁶ Felvonulás az Andrássy-uton, Az Est 1919. május 3., 2.

A világháború rokkantjaiból is külön csoportot állítottak fel. Ők a Batthyány tértől vonultak nagy vörös zászlóval, amelynek tetején „egy kis mankó és egy fabot volt”.⁵⁷ A rokkantak mögött külön csoportot képeztek a hadiözvegyek, akiket a postások, a színészek, tanítók, banktisztviselők és az ipari munkásság csoportjai követték. Nagy látványosságnak számított, hogy az egyes szakmák képviselői a foglalkozásukat jelölő túlméretezett papírmásé-szimbólumokat is hordoztak. A „mozimunkások” hatlovas szekérrel és egy óriási filmtekerccsel,⁵⁸ a húsipari dolgozók hatökrös fogattal haladtak, a csepeli lőszergyári munkások pedig egy embernagyságú töltényt vittek a menetben. A MÁV gépgyár több kocsival is felvonult, egyikre egy gép, másikkra egy mozdony, harmadikkra pedig egy vasúti híd makettje volt szerelve. Voltak csoportok, akik kisebb-nagyobb performanszokkal is előrukkoltak. A kovácsok három képviselője egy szekéren kalapácsaival egy túlméretezett üllőt ütött, a parasztság képviselői pedig szintén egy szekérré pakolt stilizált cséplőgéppel rukkoltak elő, amelyen egy vasvillás, parasztruhás férfi, mögötte pedig búzakalászt tartogató asszonyok álltak. Egy külön szekér vörös ruhába öltöztetett gyermekeket szállított. Oldalára nagy betűkkel „A ti jövőtökért dolgozunk!” feliratot helyeztek. A vonulók közt fehér egyenruhájukban egyedül a tengerészek lépkedtek.⁵⁹

Az ünnepi programok

A párttitkárság előre kijelölte az ünnepi szónokokat.⁶⁰ Azokon a helyszíneken, ahova erre a napra ünnepi emelvényeket állítottak (Vérmező, Iparcsarnok, Margitsziget stb.), szóltak a megjelentekhez, de ünnepi beszédek hangzottak el a főváros több vendéglőjében, kávéházában és színházában is. A megjelentek nagy száma miatt a nagyobb befogadóképességű tereket is felhasználták. Ilyen volt a Beketow-cirkusz, az Angolpark (későbbi Vidámpark), az FTC és az MTK pályája, valamint a Népliget és az Ügető is, ahova tömegrendezvényeket szerveztek. A Városligetben a tanácsköztársaság elsőszámú vezetői is beszédet mondtak: a népbiztosok közül szerepelt itt Kun Béla, Landler Jenő és Bokányi Dezső, de szót kapott a népbiztoshelyettes Ágoston Péter is. Az elhangzott beszédek zömmel a tanácsköztársaság történelmi küldetéséről, a diktatúra legitimitásának hangoztatásáról és a forradalom vívmányainak propagálásáról szóltak. Május elseje jelentőségét és a nap kitüntetett szerepét minden felszólaló kiemelte. Egy-egy szöveg ugyanakkor érintette a kommün ingatag katonai helyzetét is, ám ezek csak arra szolgáltak, hogy a nehézségek ellenére az összefogás szükségességét hangsúlyozzák. A kötelező optimista végszók, a „végső győzelemben” vetett feltétlen hitről ezekből sem maradhattak el.

A felvonulókat és a bábépszkodókat az útvonalak mellé helyezett cigánybandák, alkalmi társulatok, proletárzenekarok és dalárdák szórakoztatták. A Mátyás templom és a Bazilika tornyából toronyzene szólt, az Operaház erkélyén pedig az opera húsztágú zenekara játszott. Erre a napra a felvonulók által érintett utcákat is bőségesen teleplakátolták a kormányzóta-

⁵⁷ *A budai felvonulás*, Az Est 1919. május 3., 2.

⁵⁸ *A Vörös Május 1919*, 13.

⁵⁹ *Uo.*, 12.

⁶⁰ *A mai nagy ünnepnap*. Népszava 1919. május 1., 10.

nács falragaszaival. Fél 10-kor, sokak örömére hét (más beszámoló szerint nyolc) repülőgép is megjelent a város felett. Túl azon, hogy a repülőgépraj maga is látványosságnak számított, a gépekről röplapokat szórtak szét⁶¹ és filmfelvételeket is készítettek.⁶² A dísztribünök felszólalói, miután a beszédekkel végeztek, különféle zenekaroknak adták át a helyet. Ilyenkor közös éneklésekre került sor, a *Marseillaise* dallamára írt új – „munkástémájú” – szöveg, valamint az *Internacionálé* és más kommunista indulók hangzottak el. Koradélután a politikai rendezvényekről a felvonulók szétszéledtek és elindultak a könnyed szórakozást kínáló „népmulatságok” helyszíneire.

Haladni zavartalanul lehetett, legalábbis gyalog, a fővárosi közlekedést ugyanis reggel nyolctól felfüggesztették, a villamosközlekedés csak este héttől indult újra.⁶³ Az élelmiszertüzetek ezen a napon csak délelőtt tíz óráig lehettek nyitva, ezért külön hangsúlyozták, hogy mindenki vigyen magával elegendő ételmet és megfelelő ivóedényt. A forgalmas helyek közelében ivóvízállomásokat állítottak fel, összesen több mint kétszázat.

Ezen a napon zárva maradtak a múzeumok, a Szépművészeti Múzeum kivételével. Ide a látogatók rövidített nyitvatartási időn belül ingyenes belépőjeggyel tudtak bejutni. Sokak örömére a szabadban lévő vendéglők egész késő estig nyitva tartottak. Öt dunai gőzös az Eötvös téri hajóállomásról néhány óránként sétahajózásra vitte a szakszervezeti jeggyel rendelkezőket, estig több mint tizennégyezer embert. A hajótúrákon a fővárosi művészek tartottak előadásokat.

A városban különféle sporteseményeket is rendeztek. Az Amerikai úti ügetőpályán atlétikai versenyszámokat (futóversenyeket, kötélhúzást és akadályversenyeket, valamint tréfás versenyeket) bonyolítottak le. Fél kettőkor a Thököly úti pályán futballmeccs kezdődött, a Millenáris pályán délután háromkor kerékpár- és motorkerékpár-versenyek indultak, melyekre vöröskatonákból álló csapatok is neveztek. Az egyik legnagyobb utcai látványosságnak a reggel nyolckor az Andrássy út elejéről elstartolt futóverseny számított. A közel két és fél kilométeres táv a millenniumi emlékmű mögötti városligeti híd közepéig tartott. A több ezer ember által követett eseményen majd' minden sportegyesület részt vett, egyesületi dresszekben, összességében több mint ötszáz futóval. Az útszakaszt, a híradások szerint, a leggyorsabban, 9 perc 45 másodperces idővel a Munkás Testedző Egyesület egyik csapata futotta le. Nyereményük egy értékes dísztárgy volt, de a célba ért első tíz csapat minden tagja (körülbelül száz fő) kapott emléklapok.⁶⁴

„A Margit sziget május elsején a gyermekeké lesz” – hirdették az újságok.⁶⁵ Az egésznapos margitszigeti gyermekprogramokra legalább húsz ezer gyermeket vártak. A szigetet déltől lezárták, délután két órától pedig csak gyermekcsoportokat engedtek be. A legkisebbek gazdag

⁶¹ A Magyarországi Tanácsköztársaság röplapjait összegyűjtő kötet tíz május elsejével kapcsolatos röplapot közöl: *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai*, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1959, 266.

⁶² A légi felvételeket a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Történeti Fényképek Gyűjteménye őrzi. Közzétette BALOGH EBNER Márton: *Az első kommunista május 1. – légi felvételeken*, Napi Történelmi Forrás 2017. április 30., <http://ntf.hu/index.php/2017/04/30/az-első-kommunista-majus-1-legifelveleken/>.

⁶³ *A villamosforgalom május 1-én*, Vörös Újság 1919. április 29., 6; *Tudnivalók*, Népszava 1919. április 30., 6.

⁶⁴ *Versenyszakaszt az Andrássy-uton*, Pesti Hírlap 1919. május 3., 4.

⁶⁵ *Május elsejének ünnepe – Folyik a készülődés a legvörösebb május elsejére*, Népszava 1919. április 29., 8.

programok között válogathattak. A Magyar Atlétikai Club pályáján atlétikai és futballmérkőzéseket nézhettek meg, a sziget több pontján pedig meséket hallgathattak. De működött még gyermekszínház, szabadtéri színpad és operaballet is, és az Ifjúproletárok színi előadásai is szórakoztatták a jelenlévőket. Az önfeledt kikapcsolódás mellett gondoskodtak a gyermekek élelmezéséről is: uzsonnára lekváros kenyeret és „harmatvizet” kaptak.⁶⁶

Az est leszálltával bekapcsolták a díszkivilágítást, ami a városligeti Széchenyi-szigetet vörös fényvel árasztotta el. A szabadtéri helyszínek után a színházaké, moziké és a hangversenyeké lett a főszerep. A fővárosi orfeumokban ezen a napon egymásután több előadást is játszottak. A Vígszínházban a *Karnyónét*, a Nemzetiben a *Vízkeresztet*, a Magyar Színházban pedig a *Szókimondó asszonyt* adták.⁶⁷ A Király Színház a *Corneville-i harangok* műsorra tűzésével az operettrajongóknak kedveskedett.⁶⁸ Több fővárosi orfeumban forradalmi szavalatokkal és munkásmozgalmi dalok éneklésével kezdődtek a darabok, de elhangzottak ünnepi beszédek is. A mozik négy órától induló vetítéseit ünnepi szavalatok és az *Internacionálé* éneklése vezette be. Az ünnepre való tekintettel a május elseji vetítésekre a jegyeket féláron árusították.⁶⁹ Az egésznapos ünnepsorozat a késői órákban a Citadelláról indított tűzijáték zárta, miközben a Dunán közlekedő hajókról a proletárdalárdák az *Internacionálét* énekeltek.⁷⁰

A megjelentek számát a Népszava félmillió és hatszázezer közöttire becsülte.⁷¹ A Vörös Riportfilm munkatársai az egésznapos eseményről – a sajtóban közzétett beszámoló szerint – mintegy 800 méter hosszúságú filmet készítettek.⁷² „Ennél hatalmasabb és izgalmasabb tömegfölvonulást a filmipar még nem tudott produkálni” – olvashatjuk a magabiztos cikkből, amely szerint a felvételekből készült filmet a következő hétfőtől⁷³ a főváros hat legnagyobb mozijában kezdik vetíteni.⁷⁴ A filmhíradó-felvételek munkálatait Tarján Vilmos és Damó Oszkár irányította.⁷⁵ Mivel sejthető volt, hogy a felhívásnak köszönhetően sokan megjelennek, az ünnepségek zavartalansága érdekében komoly biztonsági előkészületek történtek. A karhata-

⁶⁶ *Tudnivalók*, Népszava 1919. április 30., 6; *Május elsejének ünnepe*, Népszava 1919. április 30., 8; *A Margitszigeten*, Népszava 1919. május 3., 5. Képek a Margitszigeten játszó gyermekekről: *A Vörös Május 1919*, 30–31.

⁶⁷ *Színház, hangverseny*, Népszava 1919. május 3., 5.

⁶⁸ *A Király-színház*, Pesti Napló 1919. április 30., 8.

⁶⁹ *Színházak és szórakozóhelyek*, Pesti Napló 1919. április 30., 4.

⁷⁰ *Az esti tűzijáték*, Az Est 1919. május 3., 3.

⁷¹ *Május elseje ünnepi programja – A gyülekezés és fölvonulás vendje. Szórakozó helyek, népmulatságok. Tudnivalók. A főváros hivatalainak munkaszünete*, Népszava, 1919. április 30., 6; *A magyar proletárság piros májusa*, Népszava 1919. május 3., 3. A Vörös Újság is hatszázezer taksálta a fővárosi rendezvényeken megjelentek számát: *A proletárforradalom májusi ünnepe*, Vörös Újság 1919. május 3., 3.

⁷² A tanácsköztársaság alatti Vörös Riportfilmek leírását lásd *A Magyar Film a Tanácsköztársaság idején* (Filmvészeti Könyvtár 39.), szerk. szerk. Garai Erzs, Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum, Budapest, 1969. Az 1919-es május elseji felvonulást az 5-ös számú riportfilm tartalmazza. A film egyes jeleneteinek leírása: 265–269.

⁷³ 1919. május elseje csütörtökre esett.

⁷⁴ *Félmillió ember a filmen*, Népszava 1919. május 10., 10; *Félmillió ember a filmen*, Fáklya 1919. május 10., 8. A Vörös Riportfilm filmhíradóit elemzi Vörös Boldizsár: *Vörös Riportfilmek és fekete-fehér újságok – Tanácsköztársasági híradó-felvételek vizsgálata korabeli más források segítségével = Léptékváltó társadalomtörténet – Benda Gyula tiszteletére*, szerk. K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc, Hermész kör – Osiris, Budapest, 2003, 532–543.

⁷⁵ TURCHÁNYI Gyula: *Május elsejének ünnepe*, Képes Mozivilág 1919/10., 3; (–IGY–): *Rendezők és operatőrök munkája, Képes Mozivilág 1919/10., 7. Idézi Vörös Boldizsár: Terek, tömegek, filmek. Rendezvények magyar híradókban 1915-ben és 1919-ben = Propaganda – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*, szerk. ifj. Bertényi Iván – Boka László – Katona Anikó, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2016, 304.

lom riadókézsültséget tartott fenn, a felvonulások útvonalán és a forgalmas köztereken megerősített őrjáratok és a rendőrség egységei teljesítettek szolgálatot, a felszólalásoknak helyet adó tribünök előtt pedig kivezényelt vörösőrök biztosították a kordonokat.⁷⁶ Budapest fontos csomópontjain és a tömegrendezvények helyszínein a fővárosi mentőszolgálat is ügyeleteket állított fel, zöld zászlóval jelölve állomáshelyeit.⁷⁷ Azt hogy az elővigyázatosság nem volt szükségtelen, jól mutatta: a felvonulás során közel százötvenen lettek rosszul és szorultak ellátásra.

A május elsejei vidéki rendezvények

Bár a fővárosi előkészületekkel és az ünneplés méreteivel egyik város és falu sem versenyezhetett, a Forradalmi Kormányzótanács az április 18-i döntésének megfelelően, nagy hangsúlyt fektetett a vidéki eseményekre is. Ezek menetrendjéről már az április végén kiadott újságok beszámoltak, a forgatókönyvet és a felhívásokat pedig külön nyomtatványokban is terjesztették. Központi törekvés volt, hogy ezek a vidéki ünnepek is tömegrendezvények legyenek, így külön hangsúlyozták, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg az emberek. A nagyobb nyomaték kedvéért egyes nagyobb városokban a tanácsköztársaság vezető tisztségviselői közül többen megjelentek is: Vágó Béla belügyi népbiztos Szolnokon, Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos pedig Kaposváron mondott beszédet.⁷⁸

A vidék nagyobb városaiban is kora reggel kezdődött a gyülekezés, a helyi szakszervezetek és a munkástanácsok vezetésével. A szabályos sorokba rendeződött tömeg az egyes szakmák szerint csoportosulva, vörös zászlókat és táblákat lengetve vonult végig a város főutcáján és érkezett meg a főtérre. A városok központi helyén hallgatták meg az ünnepi programot, ami többnyire beszédekből, kultúrműsorokból, valamint a helyi dalárdák és zenekarok előadásából állt. A már két napja román megszállás alatt álló Hódmezővásárhelyen a május elsejei ünnepség így zajlott le:

Már kora reggel kezdtek gyülekezni a felvonulásra, majd amikor mindenki megérkezett elindult a hatalmas tömeg... Mint hatalmas folyam hömpölygött példás rendben, zárt, nyolcas sorokban a munkásság. Elöl ment a Munkástanács teljes számban [...] lengő vörös zászlóval, őket kis iskolás gyermekek rendezett sora követte: majd az ifjúmunkások, nőmunkások, kerületi pártszervezetek, végül a különböző szakszervezetek, köztük a földmunkások és vasutasok impozáns csoportja. Minden egyes szakszervezetnek külön jelzőtáblája volt. A felvonulás alatt a zenekar állandóan játszott. A 20 000 főre tehető emberáradat a Kossuth tér négy sarkán helyezkedett el. Minden csoportnak külön előadója volt. A városháza előtti emelvény körül foglalt helyet a legnagyobb sokaság. Az iskolás gyermekek ajkáról egyszerre csendült fel a Marseillaise bűvös melódiája. [...] Kellemesen vegyül a hangáradatba a városháza erkélyén elhelyezkedett dalárda éneke.⁷⁹

⁷⁶ *A Vörös Órség és a mentők munkája*, Vörös Újság 1919. május 3., 7.

⁷⁷ *Tudnivalók*, Népszava 1919. április 30., 6; *A villamosforgalom május 1-én*, Vörös Újság 1919. április 29., 6..

⁷⁸ *A vidéki ünnepek*, Az Est 1919. május 3., 3.

⁷⁹ *Hódmezővásárhely 1919. május elseje*, Népakarat 1919. május 3.

A fronthoz közel eső települések ünnepségei messze nem voltak olyan önfeledtek mint a fővárosé. Ahol csak lehetett, a román megszállás alatti területeken is megtartották a május elsejei ünnepségeket, ám voltak települések, melyeket a közeledő román hadsereg híre, esetleg a közelben még zajló összecsapások sem tántorítottak el az ünnepléstől. Így történt Csongrádban is, amelynek helyi eseményeire Túrincé Cseh Viktória helyi parasztasszony így emlékezett vissza:

A Tiszán túl már románok voltak, lövöldöztek át a Tiszán, a vöröskatonák meg vissza. Gépfegyverek kattogtak, és ágyúk dörögtek. A környékünk hát harcterré vált... Május elsejét megünnepeltük. Én, aki valamikor úgy idegenkedtem, újságból olvasva is, a fölvonulásoktól, ez alkalommal a nőmunkások zászlóját vittem. Úgy volt, hogy a városháza előtt ünnepelünk. De arra a környékre éppen akkor nagyon lövöldöztek, el kellett onnan húzódnunk. A polgári leányiskola mellett állapodtunk meg, és a mellettünk elhaladó vöröskatonákat elhalmoztuk orgonavirágokkal. Mentek védeni a Tisza-hidat.⁸⁰

A nagyobb városokban az ünnepi kínálat gazdagabb volt. Egerben például – ahogy a helyi ünnepi menetrendről az Egri Újság 1919. április 30-i számából informálódhatunk – a szakszervezetek a közös felvonulás előtt a saját egyesületeikben díszgyűléseket tartottak, s a központi ünnepélyhez csatlakoznak majd az iskolák diákjai és pedagógusai, és külön felvonulnak a helyi vöröskatonák és a vörösórség osztagai is. A városban két mozgóképszínház is működött, ahol május elsejének estéjén ingyenes előadásokat mutattak be. Az egri felhívás is külön hangsúlyozta nagyszámú megjelenést. „Ne hiányozon senki” – olvashatjuk a közlemény végén, mert – tették hozzá nyomatékkal – „aki nem tart velünk, ellenünk.”⁸¹

Kiskunhalas e napi programja viszont inkább azt mutatja meg, ahogy a kisebb városok és a falvak népe ünnepelt ezen a napon. A Duna–Tisza-közi városban a templom előtt reggel nyolckor volt a gyülekező, ami után nagy „football matsch” következett, amit közös ebéd és tánczene követett. Ezután a megjelentek rövid kabaréelőadást hallgathattak meg és a *Marseillaise* közös eléneklését követően következtek a szónoklatok. A rendezvény egésznapos programját tekintve szembetűnő, hogy az ünnep kötelező politikai „elemei” (szónoklatok, szavaltatok és a közös éneklés) helyett az egyszerűbb, szórakoztatóbb műfajokra helyeződött a hangsúly és domináltak a vicces versenyek (lepény- és zsemleevés, számár- és taligaverseny, szépségverseny, játékok) és a sportesemények (futball, kötélhúzás, zsákbanfutas, díjbirkozás).⁸² A kötelező ideologikus politikai szónoklatok után inkább a szórakoztató műsorok voltak jellemzőek a falusi megemlékezésekre is. A legjelentősebb vidéki rendezvényekről a fővárosi orgánusok is beszámoltak.⁸³

⁸⁰ „Csongrádi szegényasszonyok” (Túri Istvánné és Keskeny Józsefné önéletrajzához), Alföld 1968/9., 39.

⁸¹ *Május elseje Egerben*, Egri Újság 1919. április 30., 1.

⁸² Kiskunhalasi 1919. május elsejei népiünnepély programja (Nyomtatvány) = *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza-közi történetéhez*, szerk. Romsics Ignác, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét, 1976, 453.

⁸³ Például *Május elseje a vidéken. Országsszerte nagy fölvonulások, gyűlések és népiünnepélyek voltak*, Népszava 1919. május 4., 6.

Az ünnep után

1919. május elseje a neki szánt szerepet betöltötte. A fővárosi és a vidéki sajtó is hosszasan beszámolt az eseményekről, és az ünnepi rendezvények nagy sikerét hangsúlyozta.⁸⁴ A főváros ünnepi dekorációit május 6-án kezdték lebontani. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a napok óta tartó heves szélviharok következtében több elem is ledőlt és balesetet okozott.⁸⁵ Az országos ünnepségsorozat hozzájárult a tanácsköztársaság legitimációjának megerősödéséhez és ideig-óráig sikerrel feleltette a rendszer nehézségeit. A válságos helyzetet ugyanakkor látványos csinnadrattával tartósan megoldani nem lehetett. A szükséges teendőkről való mielőbbi döntés érdekében a Forradalmi Kormányzótanács már az ünnepség estéjén újra összeült. A katonai helyzet katasztrofális volt: Szolnokot feladta a Vörös Hadsereg, Miskolcra pedig cseh katonaság vonult be. „A csapatok harci értéke nulla” – jelentette ki Kun Béla.⁸⁶ A helyzet súlyosságát jól mutatta, hogy az éjjeli tanácskozáson komolyan felmerült a Forradalmi Kormányzótanács lemondása, amely a hatalmat egy 12 tagú direktóriumra ruházta volna át. A másnapi tanácskozás végül a kormányzótanács maradása mellett döntött,⁸⁷ és – bár ezt még nem tudhatták – ezzel még három hónappal késleltették a tanácsköztársaság bukását.

Alig fél évvel később Budapest – ha méreteiben nem is összehasonlíthatóan – újra szimbolikus térfoglalási akció színhelyévé vált: fehér lován és katonái élén a Nemzeti Hadsereg főparancsnoka, Horthy Miklós vonult be a fővárosba.⁸⁸ Horthy ekkor, 1919. november 16-án mondott Gellért téri beszédében „tetemre hívta” a magyar fővárost, és felhánytorgatta, hogy az „megtagadta ezeréves történelmét” és „vörös rongyokba öltözött” – utalt kétségtelenül a későbbi kormányzó az 1919-es május elseji ünnepségekre. Az ellenforradalom győzelme után ez a nap jó időre kikerült a hivatalos ünnepek sorából. Kötelezővé, ismételten, csak az 1945 után fokozatosan berendezkedő kommunista rendszer tette.⁸⁹

⁸⁴ *A proletárok nagy ünnepe*, Pesti Napló 1919. május 3., 4; *A magyar proletárság piros májusa*, Népszava 1919. május 3., 2–6; *A proletáruralom májusi ünnepe*, Pesti Hírlap 1919. május 3., 4–5; *A proletárforradalom májusi ünnepe*, Vörös Újság 1919. május 3., 3–7.

⁸⁵ *A május elsejei díszítések lebontása*, Vörös Újság 1919. május 6., 6.

⁸⁶ A Forradalmi Kormányzótanács 1919. május 2-i ülése = *A Forradalmi Kormányzótanács jegyzőkönyvei 1919*, 377.

⁸⁷ *Uo.*, 378–381.

⁸⁸ ROMSICS Gergely: *Két bevonulás Budapestre – Horthy Miklós és IV. Károly*, Rubicon 2003/7–8., 4–14.

⁸⁹ Az 1949. április 23-án megjelent 3610/1949 sz. kormányrendelet szerint május 1-je nemzeti ünnep lett.